

K čemu je EPSC?

Jan Tuma, Chairman Education and Professional Standards Committee

"Naděje není přesvědčení, že něco dopadne dobře, nýbrž jistota, že něco má smysl, lhostejno jak to dopadne,"

Václav Havel

"Hope is not the conviction that something will turn out well, but the certainty that something is meaningful, no matter how it turns out. "

Václav Havel

Úvod

Co se skrývá pod touto krásně znějící zkratkou? Jaké jsou souvislosti, jaké cesty výuky ultrazvuku, jakou roli hraje a měla by hrát právě tato výuková komise? Myslím, že většina kolegů z praxe má o této komisi spíše malé anebo žádné tušení. Témata výuky ultrazvuku nebo pohotovostní ultrazvuk jsou ale vysoce aktuální. Proto jsem se rozhodl, rozepsat se v souvislosti s naší výukovou komisí o těchto tématech poněkud šířeji.

Prof. Rettenmaier již koncem 70-tých let minulého století mluvil o sonografii jako o fonendoskopu břicha. V centru jeho kliniky v Böblingen byla ultrazvuková vyšetřovací místnost, kam přicházeli všichni noví pacienti. Zde jsme jako mladí lékaři vyšetřovali pod kontrolou zkušenějších břicho, hrudník včetně srdce, krk-zde především štítnou žlázu a karotidy. Teprve po stanovení přibližné diagnózy byl pacient přesunut na jednotlivá oddělení- internu, chirurgii, gynekologii... Tento celostní, na problém orientovaný či víceorgánový princip zůstal uchován (anebo byl znovu v Americe objeven a reimportován do Evropy?) v některých větších nemocnicích s centrálním pohotovostním příjmem. Také ve výuce pohotovostní sonografie jsou dnes uplatňovány tyto principy, které jsme se kdysi dávno učili u velkého pionýra sonografie.

Ultrazvuková diagnostika se v dalších desetiletích lavinovitě rozšiřovala, takže slovy Prof. Otto nebyl brzy žádný klinický obor, snad kromě psychiatrie, který by této metody nevyužil. Jednotlivé obory se bohužel občas snažili zmocnit svého orgánu a této metody, což se naštěstí téměř nikomu nepodařilo. Naštěstí bylo od samého počátku dost netypických radiologů, kardiologů, gynekologů, internistů urologů a všech ostatních, kteří měli zájem na interdisciplinární spolupráci a stali se integrační silou při zakládání sonografických společností. Právě díky této interdisciplinaritě dostal vývoj ultrazvuku neobvyklou dynamiku.

Odborné i ultrazvukové společnosti jednotlivých zemí postupně vytvářeli stále dokonalejší systémy výuky ultrazvuku. Přitom nešlo vždy a všem pouze o kvalitu

ultrazvuku, někdy se za tím opět tak trochu skrýval regionální či oborový pokus udržet si pro danou zem či orgán monopolní postavení.

Do toho přišel rychlý rozvoj dalších zobrazovacích metod, především CT a MRT, které rychle zaplavily především spojené státy, staly se ale oblíbené i ve všech větších nemocnicích- snad díky snadnější čitelnosti pro chirurgy, lepším tarifům pro ekonomické ředitele nemocnic a většímu pohodlí pro radiology, kteří se pacienta nemuseli ani dotknout, natož pak se upatlat se sonografickým gelem.

Ultrazvuk se tak, zvláště v USA, dostával spíše do pozadí a byl v rukou pomocného radiologického personálu, který nebyl schopen v té míře konkurovat CT jako ultrazvuk v Evropě, prováděný lékaři, integrujícími do vyšetření i veškeré klinické uznalosti. V Evropě pronikl sice v 90-tých letech ultrazvuk do mnoha klinických oborů, ale říkalo se o něm, že to je velmi subjektivní metoda, velice závislá na kvalitě vyšetřujícího. Samozřejmě je i CT či MRT závislá na kvalitě vzdělání radiologa, který tyto vyšetření interpretuje. Již v této době bylo ale jasné, že jsou velké rozdíly mezi jednotlivými vyšetřujícími. Prostě proto, že jeden to uměl a druhý ne. Chybou nebyla metoda sonografie ale nedostatečný systematický postgraduální výcvik, systém kurzů a kontrolovaných vyšetření, zakončených řádnou praktickou zkouškou.

Vždy jsem prosazoval myšlenku pionýrů sonografie, že ultrazvuk má dělat ten, kdo se to pořádně naučí. Dodávám, že povinností ultrazvukové společnosti je umožnit mu tuto výuku- naprosto nezávisle na jeho další klinické specializaci. Pro další rozvoj ultrazvuku musí zůstat interdisciplinární metodou, nesmí se rozkouskovat na jednotlivé orgány atp. Zdá se, že alespoň v některých částech Evropy se tato myšlenka ujala.

Letos 26.-29. září proběhne v Davosu již 36. „Dreiländertreffen“. Proč se o tom zmiňuji? Tento kongres vytvořil během let úzkou interdisciplinární a mezinárodní spolupráci a měl vliv i na stále dokonalejší a podobnější sonografickou výuku v Rakousku, Německu a Švýcarsku. Již řadu let sonografické společnosti - rakouská OEGUM, německá DEGUM a švýcarská SGUM- vzájemně uznávají svá doškolování. Před 3 lety bylo dosaženo též prvé shody v oblasti postgraduálního výcviku, 2010 vzniklo společné curriculum pro abdominální kurzy <http://www.efsumb.org/euroson-sch/curriculum.pdf>. Základní i pokročilé kurzy jsou v těchto zemích navzájem uznávány. Očekáváme, že i v dalších oblastech jako např. vaskulární nebo muskuloskeletální ultrazvuk dojde ke společnému kurikulu.

EFSUMB

EFSUMB (European Federation of Societies of Ultrasound in Medicine and Biology) se v posledním desetiletí posunula od spíše okrajové společnosti několika fanatiků k něčemu, co je slyšet a vidět a čemu je nasloucháno.

Zásluhou prof. Jäger a dalších se stal časopis „Ultraschall in der Medizin“- původně vzniklý spoluprací OEGUM, DEGUM a SGUM časopisem evropským, což vhodně opisuje jeho anglický název: „European Journal of Ultrasound“. Časopis je nyní celoevropskou a interdisciplinární platformou pro veškeré klinické obory, zabývající se ultrazvukovou diagnostikou a oficiálním časopisem nejen společností OEGUM, DEGUM a SGUM, ale také evropské federace EFSUMB a ultrazvukových společností Dánska (DUDS), Norska (NFUD), Lotyšska (LUSA), Belgie (VVE), Chorvatska (HDUMB), Slovinska (SSU), Rumunska (SRUMB) a

Řecka (HSUMB). „Vědecká sláva“, měřená tzv. „Impact factor“ vzrostla z 1.144 v roce 2001 na 2.389 v roce 2009 především díky vědecky zajímavým a důležitým směrnicím pro CEUS. Počet špičkových pracovišť, používajících tuto metodu, se stále rozšiřuje, přesto je to pro většinu kolegů v praxi spíše okrajová tematika. Časopis si ale získal širokou čtenářskou obec především přehlednými CME články, které lze přečíst, vytrhnout a další den v každodenní praxi použít. Prof. Dietrich je iniciátorem a editorem první celoevropské sonografické učebnice „EFSUMB European Course Book“, která je z největší části publikována a zdarma přístupná každému nejen v Evropě <http://www.efsumb.org/ecb/ecb-01.asp> - a to je věc nesmírně záslužná, kterou krom jiného oceňují i moji kolegové z Afriky, Jižní Ameriky i Asie. V příštích dnech bude tato učebnice vydána i v knižní formě.

Education and Professional Standards Committee (EPSC)

Jsem několik let členem této úctyhodné komise a věřím, že jsme odvedli spoustu dobré práce, i když si nejsem jistý, jak dalece je tato práce vnímána širokou sonografickou veřejností.

EPSC publikoval od roku 2006 spolu s dalšími orgány EFSUMB řadu doporučení a směrnic <http://www.efsumb.org/guidelines/guidelines01.asp>, z toho celkem 15 kapitol „Minimum Training Recommendations for the Practice of Medical Ultrasound in Europe“. Mnohá doporučení a směrnice jsou na dobré odborné úrovni a přesto se nestaly součástí každodenní rutiny většiny učitelů ultrazvuku v Evropě. Po pravdě řečeno využívá těchto doporučení v praxi málokdo, i mnohý vysoký EFSUMB-funkcionář přiznává po zvolení do funkce, že se právě seznámil s těmito doporučeními a že je překvapen, kolik jich již existuje...

Původně trochu rigidní stanovy „Euroson Schools“ byly nedávno upraveny a umožnily tím výrazné rozšíření těchto kvalitních výukových programů v mnoha zemích. Euroson Schools již proběhly v Německu, Anglii, Francii, Itálii, Rakousku, Dánsku, Norsku, ale také v Rumunsku, na Slovensku, v České Republice, Chorvatsku, Slovinsku i Lotyšsku. Letos k tomu přistoupí i první školy v Řecku a Švýcarsku.

Myslím, že EPSC i celá EFSUMB stojí před rozhodujícími kroky. Buďto se podaří výukové iniciativy zpopularizovat v celé Evropě natolik, že se postupně stanou integrální součástí výuky v jednotlivých zemích, anebo zůstanou papírovým či spíše „elektronickým tygrem“, který sic visí v internetu, ale jinak je vlastně k ničemu...

Podle mého názoru je třeba v nejbližší budoucnosti uskutečnit následující kroky:

1. Integrace evropských sonografických kurzů

Obdobně, jako se stal „Ultraschall in der Medizin“ základem „European Journal of Ultrasound“ mohlo by se i společné „Course Curriculum“ abdominálních sonografických kurzů OEGUM, DEGUM, SGUM <http://www.efsumb.org/euroson-sch/es-home.asp> stát společnou evropskou platformou sonografických kurzů v Evropě. Harmonizační komise OEGUM, DEGUM a SGUM se shodla na tomto kurikulu v roce 2010 s tím, že každé 3 roky bude doplňováno a vylepšováno. Nyní je nutné nabídnout toto kurikulum i ostatním evropským společnostem s tím, rozšířit harmonizační komisi o všechny případné představitele společností,

kteře jsou ochotny tento oficiální výukový program převzít ve vlastní zemi a zúčastnit se aktivně na jeho kontinuálním vylepšování. Tím bude položen základ pro celoevropský výukový systém, který se bude dále rozšiřovat a přizpůsobovat potřebám praxe a nestane se pouhým sterilním intelektuálním výplodem několika EFSUMB- funkcionářů. Každá národní společnost, která přijme toto kurikulum, bude moci v budoucnu organizovat základní, nadstavbové i závěrečné kurzy v rámci „Ultrasound Endorsed Course“ (EFSUMB BYLAW No 11) v národní řeči. Tyto kurzy by pak měly být označeny logem „Ultrasound Endorsed Course“, účastník kurzu by za toto označení zaplatil určitý obnos (analogicky logu 3 zemí v Německu, Rakousku a Švýcarsku), přičemž část tohoto obnosu by připadla národní společnosti a část EFSUMB, čímž by byla finančně zajišťována další integrace, harmonizace a rozvoj evropské ultrazvukové výuky. Obdobně jako OEGUM, DEGUM a SGUM vzájemně určité kurzy uznávají, musí být samozřejmé, že by takto harmonizované kurzy dalších evropských společností doznaly i vzájemného uznání. Společná učebnice pro tyto kurzy „EFSUMB European Course Book“ již v příštích dnech spatří světlo světa v tištěné formě a je již delší dobu přístupná v internetu <http://www.efsumb.org/ecb/ecb-01.asp>. Já vím, že nejenom Švýcaři jsou přesvědčeni o nedostižné dokonalosti vlastních kurzů a ohrnují nosy nad kurzy třeba na Slovensku či v Rumunsku. Právě proto je harmonizace obsahů i formy těchto kurzů důležitá, neboť pak bude vskutku těžší, nad shodnými kurzy v zahraničí něco ohrnovat.

2. Evropská centra výuky

Kromě společných kurzů je ale třeba pro integraci sonografické výuky v Evropě udělat ještě něco navíc. Každý začátečník se nenaučí vyšetřovat pouze v kurzech, je k tomu zapotřebí i systematický praktický výcvik. A není lhostejné, zda dostanete potvrzení, že jste provedl určité potřebné množství vyšetření u didakticky zkušených učitelů, kontrolujících a doplňujících jednotlivá vyšetření anebo na oddělení, kde Vás nikdo nekontroluje, neboť ani sám šéf vyšetřování neovládá. Proto je důležité definovat a zakládat výuková centra „European Centers of Excellence“ (ECE), schopná kvalitně zajistit právě tento praktický výcvik. ECE by mělo být definováno určitou minimální roční frekvencí vyšetření jakož i kvalitou odborného garanta centra. V praxi by tato ECE mohla být postupně uznávána lokálními společnostmi, lékařskými komorami, jindy státními orgány, zkrátka těmi, kteří mají nad výukou sonografie v dané zemi dozor. I když vím, že nebude jednoduché, tento výukový systém v Evropě do důsledků zavést, bude od začátku důležité aby výuka v zemích, které k tomuto modelu přistoupí, byla uznávána i ve všech dalších zemích modelu. Tím se bude postupně stávat výuka sonografie natolik transparentní, že každý zájemce bude moci navštěvovat kurzy i výuku ve všech zemích tohoto modelu. Víím, že se to asi nestane dnes či zítra, ale je třeba stanovit si i určité horizonty pro pozítří, abychom věděli, kam kráčet chceme a kam nikoli.

3. Výuka sonografie na univerzitě

Ultrazvuková diagnostika se stala moderním stetoskopem každého klinika. Se stetoskopem se student medicíny seznámí již v prvním klinickém semestru. Ačkoli jak v USA, tak i v Evropě vstupuje ultrazvuková diagnostika nesměle a po

krůčcích také do výuky medicínských studentů na univerzitách, je funkce sonografického přístroje ve většině evropských univerzit studentům zatajována až do státních zkoušek. Občas se sice někdy něco dozví, někde mohou dokonce i krátce uchopit sondu do vlastních rukou. Ale samozřejmě integrální součástí výuky ultrazvuk doposud není. Nejde o to, naučit studenty detailní sonografickou diagnostiku při nejrůznějších onemocněních- na to je opravdu čas při postgraduálním výcviku. Ale jde o to seznámit studenty s ultrazvukovým přístrojem jako s něčím tak samozřejmým, jako stetoskopem. Mohlo by tím pádem dojít k výrazně zábavnější výuce anatomie a fyziologie, kdy by se nemuseli vše učit jen na mrtvolách a žabích stehýnkách, ale vzájemně na svých spolužácích pomocí ultrazvukových přístrojů. Studenti by se tak již během studia naučili knoflíkologii sonografických přístrojů a byli motivováni využívat tuto techniku již během studia a po něm mnohem intenzivněji.

Místo ponechávání výuky ultrazvuku jednotlivým odborným společností je zapotřebí prosadit universální výuku základů sonografie již na univerzitě, nejlépe za odborné podpory interdisciplinárních sonografických společností a jejich federace EFSUMB. Tím by také částečně odpadla ona výlučnost metody pro ten či onen obor, s obdobnou samozřejmostí, s jakou například auskultaci srdce vyučujeme všechny studenty a nejen budoucí kardiology...

Ultrazvuk by se tím pádem mohl stát, několik milionů let po netopýru a delfínu, naprostou samozřejmostí také pro člověka.

Doc. MUDr. Jan Tuma